

ÖREBRO UNIVERSITET

Institutionen för Beteende-, Social- och Rättsvetenskap

C-uppsats i Rättsvetenskap 10 p

Handledare: Markus Radetzki

HT 2006

Gränsdragningen mellan yttrandefriheten och ärekränkingsbrotten

Författare: Elinor Öhrling
Sara Marklund

SAMMANFATTNING

Det finns tre ärekränkingsbrott: förtal, förtal av avliden och förolämpning. Vi har i denna uppsats valt att fokusera och granska rättsläget när det gäller förtal, men har även berört förtal av avliden och förolämpning. Vi har utrett vad media får skriva om och när förtal föreligger. Vi har även tagit reda på om satir skiljer sig från förtal.

För att ta reda på om förtal föreligger finns det tre rekvisit som måste vara uppfyllda. Dessa lyder:

1. Det ska vara ett lämnande av en uppgift
2. om någon annan
3. som är till för att utsätta denne för andras missaktning.

Det räcker att den utpekade skulle ha kunnat utsättas för andras missaktning. Ett krav på att skada faktiskt uppkommit föreligger inte. Varje nytt upprepande av en uppgift som innebär förtal är att anse som ett nytt brott.

För att journalistik alls ska fungera finns det vid förtal ett par grunder för ansvarsfrihet.

Rekvisiten kan sammanfattas i följande punkter:

1. Förtal är straffritt om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och
2. a, uppgifterna var sanna eller
b, det fanns skälig grund att anta att uppgifterna var sanna.

Prövningen måste börja i punkt ett. Endast om det anses vara försvarligt att lämna uppgift i saken görs en prövning av uppgiftens sanningshalt.

Det finns inga speciella bestämmelser när det gäller satir. Samma bedömning görs som vid förtal.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning.....	1
1.1 Inledning.....	1
1.2 Syfte och frågeställning.....	1
1.3 Metod.....	1
1.4 Disposition.....	1
1.5 Avgränsning.....	2
2 Yttrandefrihet och tryckfrihet.....	3
2.1 Yttrandefrihet.....	3
2.2 Tryckfrihet.....	3
2.3 Yttrandefrihetsgrundlagen.....	4
3 Vad menas med förtal?.....	6
3.1 Generellt.....	6
3.2 Vad säger lagen?.....	7
3.3 Vilka omständigheter kan göra ett kränkande uppgiftslämnande försvarligt?	8
3.3.1 NJA 1987 s 285 del 2.....	9
3.4 Skälig grund.....	9
3.5 Förtal av avliden.....	10
3.5.1 NJA 1966 s 565.....	10
3.6 Förolämpning.....	11
3.7 Kan en grupp av människor förtalask.....	12
4 Hur står sig satir mot förtal?.....	13
4.1 Generellt.....	13
4.2 Vad säger lagen?.....	13
4.2.1 NJA 1994 s 637.....	14
5 Analys och diskussion.....	16
5.1 Förtal.....	16
5.2 Satir.....	18
6 Avslutande kommentarer.....	20
7 Källförteckning.....	21

1 INLEDNING

1.1 Inledning

De medier som finns i dagens samhälle blir mer och mer hänsynslösa. Vad som är sant eller falskt tycks inte längre spela någon större roll. Får en journalist ett bra uppslag, är han/hon inte sen med att använda det, oavsett om det stämmer eller inte. Oftast går det vägen, men på vems bekostnad? Det är inte ovanligt att människor kommer i kläm för att till exempel kvällstidningarna ska få sälja fler lösnummer. Men vad händer när en tidning skriver något som är kränkande för en person? Får media skriva vad som helst, eller finns det gränser? Vi bestämde oss för att ta reda på hur rättsläget ser ut och det är detta som kommer att behandlas i denna uppsats.

1.2 Syfte och frågeställning

Vi har med denna uppsats för avsikt att genom lagstiftning, förarbeten, rättspraxis och doktrin granska rättsläget när det gäller förtal. Vi har lagt tyngdpunkten vid vad som utgör förtal och när det kan anses vara befogat att förtala någon. Med uppsatsen vill vi dessutom klargöra hur satir står sig ur en rättslig synvinkel. Våra frågeställningar inom ramen för syftet är följande:

Var går gränsen mellan vad en person faktiskt får skriva om och förtal?

– Hur långt kan media gå innan förtal föreligger?

Skiljer sig satir från förtal?

– När fyller satiren sitt syfte och när är det bara en förevändning för att vara elak?

1.3 Metod

I vår uppsats har vi använt oss av traditionell juridisk metod. Detta innebär att vi granskat och analyserat framförallt doktrin och rättsfallspraxis i ämnet för att få kännedom om nu gällande rätt. Genom en omfattande deskriptiv del har vi skapat underlag för en argumentation i en analyserande del.

1.4 Disposition

I kapitel 2 ges information om syftet med yttrandefriheten. Vi tar upp hur yttrandefriheten fungerar i både tryckt skrift och i andra medier. Vidare i kapitel 3, som är det största kapitlet, redogör vi för vad som menas med förtal, när förtal anses föreligga och när det kan vara

försvarligt att lämna kränkande uppgifter om andra. Vi tar även upp förtal av avliden och förolämpning och ger exempel på detta. I kapitel 4 behandlas hur satir förhåller sig till förtal och vi belyser detta genom ett par rättsfall. I analys- och diskussionsdelen, kapitel 5, sammanställer och analyserar vi de olika delar vi tagit upp samt gör egna reflektioner utifrån vad vi har kommit fram till. Uppsatsen avslutas med egna kommentarer i kapitel 6.

1.5 Avgränsning

Då yttrandefrihetsrätten är ett ganska brett område har vi valt att fokusera på förtal i skrift som framställts i tryckpress, eftersom det är dessa problem som framförallt uppmärksammas i media den senaste tiden. En anledning till detta kan vara att yttrandefriheten är vidare i Tryckfrihetsförordningen än i Yttrandefrihetsgrundlagen, eftersom censurförbudet där inte är totalt.¹ För att ytterligare avgränsa vårt ämne har vi valt att främst behandla vad som krävs för att förtal ska anses föreligga och när kränkande uttalanden kan vara befogade, vilket är kärnan i uppsatsen.

---

¹ Nylander, s 21.

2 YTTRANDEFRIHET OCH TRYCKFRIHET

2.1 Yttrandefrihet

Syftet med yttrandefriheten är att säkerställa ”en fri åsiktsspridning, ett fritt meningsutbyte samt en allsidig upplysning”. Medborgarna kan genom dessa friheter delta och påverka samhällsutvecklingen.² Detta regleras i svensk rätt främst i grundlagen. Regeringsformen (1974:152) [cit RF] innehåller övergripande bestämmelser om yttrandefrihet.³ Enligt RF 2 kap 1 § p 1 är ”varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad yttrandefrihet: dvs frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor.” När det gäller tryckfrihet hänvisar RF till Tryckfrihetsförordningen (1949:105) [cit TF].⁴ TF reglerar yttranden i tryckt form. För andra typer av yttranden finns Yttrandefrihetsgrundlagen (1991:1469) [cit YGL].⁵ Ett av huvudsyftena med att skydda yttrandefriheten genom grundlag är att ge medborgarna ett skydd mot censuringripande. Myndigheter får i princip aldrig förhandsgranska böcker, tidningar samt radio- och tv-program.⁶

2.2 Tryckfrihet

År 1766 infördes tryckfriheten för första gången i Sverige. Därmed avskaffades censursystemet. Nu gällande tryckfrihetsförordning tillkom år 1949.⁷ Offentlighetsprincipen har ända sedan den första tryckfrihetslagen, vilken är världens äldsta, slagits fast i svensk rätt. Principen innebär att alla medborgare har rätt att ta del av myndigheters handlingar. Den gäller dock inte ärenden som är under arbete, eller ärenden som hemlighetsstämplats med stöd av Sekretesslagen.⁸

Tryckfrihetens grundläggande bestämmelser står att finna i TF 1 kap 1 §. Tryckfriheten är enligt stadgandet en rättighet för varje svensk medborgare. Utlänning är i TF 14 kap 5 § 2 st likställd med svensk medborgare om inte annat följer av TF eller annan lag. Utlänningars tryckfrihet är därmed inte grundlagsskyddad.⁹

---

² Nylander, s 19.

³ Strömberg och Axberger, s 9.

⁴ Strömberg, s 7.

⁵ Strömberg och Axberger, s 9.

⁶ Nylander, s 19.

⁷ Strömberg, s 7.

⁸ Nylander, s 18 f.

⁹ Strömberg och Axberger, s 15.

Vilka skrifter som faller inom TF:s tillämpningsområde står att finna i TF 1 kap 5-6 §§. Med tryckt skrift menas ”en på papper eller liknande material fäst samling tecken med ett visst betydelseinnehåll”. Även bild räknas till skrift, oberoende av tillhörande text.¹⁰

TF särskiljer periodisk skrift från övrig tryckt skrift, då särskilda regler i olika hänseenden gäller för sådan skrift. TF 1 kap 7 § behandlar periodisk skrift.¹¹

Det är enligt TF 1 kap 2 § möjligt att förbjuda spridning av yttranden i tryck skrift med hänsyn till ordning och säkerhet.¹² Tryckfriheten begränsas dessutom i TF 7 kap 4 §. Där räknas de typer av missbruk upp som är straffbara. Dessa är dock kraftigt begränsade, då det enligt TF 1 kap 1 § råder etableringsfrihet. Det får inte finnas ”några av myndighet eller annat allmänt organ i förväg lagda hinder”. Endast när en skrift redan är utgiven, får ingripanden på grund av missbruk av tryckfrihetsrätten göras.¹³

2.3 Yttrandefrihetsgrundlagen

YGL tillkom år 1992 som ett komplement till TF.¹⁴ Den största skillnaden mellan YGL och TF är att de reglerar olika medier.¹⁵ YGL reglerar framförallt radio och TV, men även film, video, ljudband, cd- och dvd-skivor.¹⁶ Detta står att finna i YGL 1 kap 1 §.¹⁷ I övrigt påminner de två lagarna mycket om varandra, men det finns även olikheter. Yttrandefriheten är vidare i TF än den är i YGL. YGL tillåter förhandsgranskning av filmer, vilket gör att censurförbudet inte är totalt. Alla som vill har enligt TF en oinskränkt rätt att starta och ge ut en tidning. För de medier som regleras i YGL gäller inte samma princip utan det finns inskränkningar. Det finns olika regler i YGL beroende på förmedlingssätt.¹⁸ Ett argument för att begränsa yttrandefriheten i YGL är att det inte finns utrymme för alla medborgare att sända radio och TV, då det inte finns hur många kanaler som helst.¹⁹ Det är dessutom enligt YGL 1 kap 3 § möjligt att förbjuda spridning av yttranden i bland annat radio och TV med hänsyn till ordning

---

¹⁰ Strömberg och Axberger, s 19.

¹¹ Petré, s 15 f.

¹² Olsson, s 29.

¹³ Strömberg, s 8.

¹⁴ Olsson, s 24.

¹⁵ Nylander, s 21.

¹⁶ Strömberg och Axberger, s 9.

¹⁷ Strömberg och Axberger, s 123.

¹⁸ Nylander, s 21 f.

¹⁹ Olsson, s 26.

och säkerhet. Ordnings- och säkerhetsskälerna gör sig enklare gällande för medier som faller under YGL än för medier som faller under TF.²⁰

YGL innehåller en hänvisning till TF:s brottskatalog. Därmed sammanfaller yttrandefrihetsbrotten med tryckfrihetsbrotten.²¹

---

²⁰ Olsson, s 29.

²¹ <http://www.wikipedia.org>

3 VAD MENAS MED FÖRTAL?

3.1 Generellt

I Brottsbalken (1962:700) [cit BrB] och TF finns det tre ärekränkingsbrott: förtal, förtal av avliden och förolämpning.²² Huvudregeln när det gäller förtal är att ingen får publicera uppgifter om en person om denne därmed riskerar att utsättas för andras missaktning. De konsekvenser ett publicerande kan få är avgörande gällande om en individ ska anses kunna utsättas för andras missaktning.²³ Det är endast enskilda personer som omfattas av kriminaliseringen. En myndighet eller organisation kan därmed inte med stöd av lagen förtalas. Den utpekade personen måste kunna identifieras av minst en person, förutom den utpekade själv.²⁴ Det är inte tillåtet att publicera uppgifter bara för att de är sanna.²⁵ Ett exempel på detta är uppgifter som rör privatlivet.²⁶ Förtal finns i två grader, vanligt förtal och grovt förtal.²⁷

Sakuppgifter som till exempel hora eller bög kan utgöra förtal, men inte rena värdeomdömen som till exempel fitta eller kuk. De sistnämnda är endast okvädningsord, och säger ingenting om en handling eller faktiska egenskaper. Ord som hora eller bög ska bedömas i sitt sammanhang för att utröna om syftet är att ”smutskasta” någon. Finns inget sådant syfte så likställs de med rena värdeomdömen.²⁸ Om ett ord anses vara till för att missakta någon får detta ses ur den utpekades synvinkel.²⁹ Vad som kan utgöra förtal skiljer sig åt för olika människor. Som ett exempel är det mer nedsättande för nykterister än för andra med påståenden om spritkonsumtion.³⁰

Rekvisit för att förtal skall anses föreligga kan sammanfattas i följande punkter:

1. Det ska vara ett lämnande av en uppgift
2. om någon annan
3. som är till för att utsätta denne för andras missaktning.³¹

---

²² Axberger, s 225.

²³ Olsson, s 151.

²⁴ Neuman, s 67.

²⁵ Olsson, s 151.

²⁶ Strömberg och Axberger, s 76.

²⁷ Petré, s 44.

²⁸ Olsson, s 151.

²⁹ Strömberg och Axberger, s 75.

³⁰ Olsson, s 151.

³¹ Axberger, s 226.

Ett krav på att skada faktiskt ska ha uppkommit föreligger inte. Därmed inte heller något krav på uppsåt.³² Det räcker att den utpekade skulle ha kunnat utsättas för andras missaktning för att förtal ska anses föreligga.³³

Det är viktigt att påpeka att varje nytt upprepande av en uppgift som innebär förtal är att anse som ett nytt brott. Det är inget försvar att säga att uppgiften redan publicerats i andra tidskrifter utan att den utpekade protesterat. Som exempel, se NJA 1966 s 565 längre ner. Att dra någon tydlig gräns är svårt, då det är accepterat att diskutera allmänt kända förhållanden.³⁴

3.2 Vad säger lagen?

Brottet förtal står att finna i TF och i BrB. För att bestraffning av yttrande i tryckt skrift ska ske krävs det enligt TF 1 kap 3 § stöd i TF. TF innehåller dock inga egna straffbestämmelser, utan hänvisar till allmän lag.³⁵ Ska ett straffbud i TF anses vara brottsligt krävs det med andra ord både att brottet anges i brottskatalogen, TF 7 kap, och i BrB, så kallad dubbel kriminalisering. På detta sätt blir det enklare att undanta brott från tryckfrihetsbrotten, då endast ett enkelt riksdagsbeslut behövs för att ändra i BrB.³⁶ För att ändra en grundlag krävs det beslut av två riksdagar med ett riksdagsval emellan. Detta skapar stabilitet då en tillfällig opinion inte kan upphäva eller ändra grundlagen.³⁷ Vad som menas med tryckt skrift står att finna i TF 1 kap 5-6 §§. Den ska bland annat vara framställd i tryckpress och vara utgiven. TF särskiljer periodiska skrifter från övriga tryckta skrifter. Den paragraf som behandlar periodiska skrifter är TF 1 kap 7 §.³⁸

De paragrafer i de tidigare nämnda lagarna som behandlar brottet förtal är: TF 7 kap, 4 § p. 14 och BrB 5 kap 1-2, 4 §§.³⁹ Någon större skillnad mellan brotten i TF och BrB föreligger inte.⁴⁰ Värt att nämna är dock att TF inte innehåller ett särskilt stadgande för grovt förtal.⁴¹ BrB 5 kap 5 § säger att endast målsägande får väcka talan mot brott som avsetts i tidigare paragrafer.⁴²

---

³² Axberger, s 227.

³³ Strömberg och Axberger, s 75.

³⁴ Olsson, s 152.

³⁵ Axberger, s 163 ff.

³⁶ <http://www.wikipedia.org>.

³⁷ Nylander, s 14.

³⁸ Petré, s 15 f.

³⁹ Olsson, s 150.

⁴⁰ Axberger, s 164.

⁴¹ Axberger, s 226.

⁴² Strömberg och Axberger, s 77.

För att journalistisk verksamhet ska fungera finns det i TF utformade ansvarsfrihetsgrunder.

Rekvisiten lyder:

1. Förtal är straffritt om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och
2. a, uppgifterna var sanna eller
b, det fanns skälig grund att anta att uppgifterna var sanna.⁴³

Prövningen av kriterierna är rangordnad och ska med andra ord göras i en viss ordning.⁴⁴ För att ta reda på om en uppgift var försvarligt att lämnas ut inriktas prövningen först på syftet, sammanhanget och vilken uppgift det rör sig om.⁴⁵ Endast om uppgiftslämnandet anses vara försvarligt görs en prövning av sanningshalten i uppgiften.⁴⁶

3.3 Vilka omständigheter kan göra ett kränkande uppgiftslämnande försvarligt?

Då en person för att hävda sin rätt ser det som sin sista utväg att offentliggöra vissa uppgifter. Har en person till exempel vänt sig till en myndighet och inte fått någon hjälp kan det vara befogat att vända sig till en tidning för att driva fram åtgärder.

Då det finns ett intresse för allmänheten att uppgifter kommer ut. Det handlar då inte om att stilla sin nyfikenhet, utan det ska finnas ett gemensamt behov för samhället.⁴⁷ Exempel på detta är massmedialt offentliggörande av uppgifter som rör högt uppsatta ämbetsmän. Ju högre position en person har, desto mer får han eller hon tolerera.⁴⁸ Ett skäl till att granska betydande personers privatliv är att samhället förutsätter att de har hög kompetens. De uppgifter som uppkommer, till exempel alkoholmissbruk, kan göra en person olämplig på en viss position. Media måste när det gäller vanliga människor göra en annan avvägning mellan den enskilda individens rätt till integritet och det allmänna intresset. Bara för att en person betar sig på ett uppseendeväckande sätt och det kan betraktas som en nyhet är det inte automatiskt tillåtet att skriva om det. Uppgifterna måste ses från fall till fall för att utröna om ett allmänt intresse föreligger.

---

⁴³ Olsson, s 151.

⁴⁴ Nylander, s 41.

⁴⁵ Strömberg och Axberger, s 76.

⁴⁶ Nylander, s 41.

⁴⁷ Olsson, s 152 f.

⁴⁸ Strömberg och Axberger, s 77.

Offentliga personer, som till exempel artister och politiker, blir värderade och kritiserade. Det ska dock finnas ett samband mellan värderandet och kritiserandet och deras framträdande i det offentliga. En politiker ska inte behöva läsa om sina sexvanor i massmedia om han eller hon inte frivilligt berättat om dessa.

När forskare redovisar sina arbeten kan det hända att personer som figurerat i dem känner sig kränkta och får sitt anseende försämrat. Det är dock accepterat att publicera avhandlingar och journalister får rapportera om dem.

När det gäller konstnärliga hänsyn blir frågorna än mer komplicerade. En handling i en skönlitterär text får inte ligga alltför nära verkligheten. Skriver författaren till exempel om politik, kan det vara lätt att identifiera en ledamot, även om namnet är utbytt. Ledamoten kan då mycket väl framgångsrikt komma att stämma för förtal.⁴⁹

3.3.1 NJA 1987 s 285 del 2

Östersunds-Posten har två dagar i rad, 19-20 februari 1981⁵⁰, publicerat artiklar som beskyllde en hemsamarit och hennes man för att ha begått brott mot en gammal dam som hemsamariten tjänstgjort hos.⁵¹ Det allmänna intresset kan göra att publicering av kränkande uppgifter bedöms vara försvarligt. Tryckfrihetsintresset i TF 1 kap 1 § tar då över intresset av att skydda den enskilde individen från att utsättas för kränkande uttalanden. Vid bedömning av om uppgiftslämnandet är att anses som skäligt ska allmänintressets styrka, uppgifternas karaktär och graden av utpekande beaktas. Ju mindre allmänintresset är och ju allvarligare beskyllningen är, desto hårdare blir kraven när det gäller att se till att det finns belägg för uttalandena.⁵² I de aktuella artiklarna förelåg ej skälig grund för uppgiftslämnandet. Ett tryckfrihetsbrott hade därför begåtts,⁵³ vilket ledde till att Östersunds-Postens Tryckeri AB blev skadeståndsskyldiga gentemot hemsamariten och hennes man.⁵⁴

3.4 Skälig grund

Den tilltalade ska som utgångspunkt redogöra för de grunder han stöder sina uppgifter på. Därefter görs en objektiv bedömning utifrån vad den tilltalade vid uppgiftsutlämnandet kände

---

⁴⁹ Olsson, s 152 ff..

⁵⁰ NJA 1987 s 285, s 13.

⁵¹ NJA 1987 s 285, s 1.

⁵² NJA 1987 s 285, s 20.

⁵³ NJA 1987 s 285, s 22.

⁵⁴ NJA 1987 s 285, s 19.

till.⁵⁵ Det tas bland annat hänsyn till om uppgifterna var svåra att kontrollera, vilka försök som gjordes för att kontrollera uppgifterna och hur mycket tid som fanns till en granskning. Ju allvarigare kränkningen är, desto viktigare är det att den tilltalade gjort allt han kunnat för att kontrollera att uppgifterna stämt. Detaljer utan skälig grund i en större sanningsenlig text får förekomma utan några påföljder, det blir då texten i dess helhet som avgör.⁵⁶

3.5 Förtal av avliden

En död person kan precis som en levande person utsättas för förtal.⁵⁷ Svensk rätt saknade innan BrB:s tillkomst bestämmelser om förtal av avliden. Skäl för att införa bestämmelserna har varit att människor i allmänhet vill ha ett gott rykte även efter sin död.⁵⁸ Förarbetena till BrB säger att bestraffning av förtal mot avliden ska vara ett uttryck för respekten för människovärdet.⁵⁹ Även motiven till TF talar om att både den avlidne och de anhöriga bör skyddas mot förtal.⁶⁰ Har en person utsatt någon för andras missaktning och utpekats denne såsom klandervärd alternativt brottslig i sitt levnadssätt har personen gjort sig skyldig till förtal. Gärningen måste ha varit sårande för de närstående till den avlidne, eller ha kränkt den döde.⁶¹ För att räknas som närstående bör ett nära släktskap till den avlidne finnas, självklara exempel är make, maka och barn. För att ta reda på om en uppgift är att anses som kränkande ska fallet bedömas enligt samma kriterier som när det gäller en levande person. Likaså när det gäller ansvarsfrihetsgrunder.⁶²

3.5.1 NJA 1966 s 565

Tidningen Sydsvenska Dagbladet Snällposten publicerade den 30 juli 1965 en artikel med rubriken "H tog sitt liv enligt intervju i Spiegel". Dag Hammarskjöld pekades i tidningen ut som brottsling då artikeln uttalade misstanken om att han själv störtat planet och därigenom uppsåtligt förorsakat andra människors död.⁶³ Materialet i artikeln var taget ur den tyska tidskriften Der Spiegel, vilka i sin tur hade fått materialet från den amerikanska tidskriften Fact.⁶⁴ Det är i målet ostridigt att uppgifterna är osanna eller ogrundade. Syftet med återgivandet av intervjuuttalandena var inte att utsätta Dag Hammarskjöld för andras

---

⁵⁵ Axberger, s 241.

⁵⁶ Olsson, s 155.

⁵⁷ Petré, s 44.

⁵⁸ Axberger, s 249.

⁵⁹ Prop 1962 nr 10B, s 150.

⁶⁰ Olsson, s 155.

⁶¹ Petré, s 44.

⁶² Olsson, s 156.

⁶³ NJA 1966 s 565, s 1.

⁶⁴ Strömberg och Axberger, s 77.

missaktning, utan endast att återge uppgifterna i Spiegel artikeln. Detta är dock ingen omständighet som fritar tidningen ansvar. Ansvarsfrihetsgrunderna i BrB 5 kap 1 § 2 st visar att det aldrig skulle kunna anses vara försvarligt att lämna osanna eller ogrundade uppgifter som är till för att utsätta någon annan för andras missaktning.⁶⁵ En bror till Dag Hammarskjöld stämde tidningens ansvarige utgivare och yrkade på skadestånd. Rätten fann sedermera att artikeln innebar förtal av avliden.⁶⁶ Den var dessutom sårande för de efterlevande, vilket gjorde att talan bifölls.⁶⁷

3.6 Förolämpning

Bestämmelserna när det gäller förolämpning står att finna i TF 7 kap 4 § p 15 och BrB 5 kap 3, 5 §§. Att förolämpa någon innebär att en person ”smädar annan genom kränkande tillmäle, eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende”.⁶⁸ Några ansvarsfrihetsgrunder, liknande de som gäller vid förtal, finns inte i förolämpningsparagrafen. Den kan därför tyckas vara mer tånjbar. Det är dock underförstått att ett sådant undantag kan åberopas om gärningen kan bedömas som försvarlig.⁶⁹ Först när rekvisiten för förtal inte är uppfyllda aktualiseras ansvar för förolämpning.⁷⁰ Det som främst skiljer förtal från förolämpning är att förtal alltid måste komma tredjeman till känna, medan förolämpning kan stanna ”mellan fyra ögon”.⁷¹ Då förolämpning är upptagen bland tryckfrihetsbrotten, förutsätts dock att uppgiften offentliggörs för en vid krets av människor.⁷² Förtal tar även sikte på en persons objektiva ära, hur personen uppfattas i andras ögon medan förolämpning istället tar sikte på en persons subjektiva ära, en persons självaktning.⁷³ Förolämpning innefattar även rena värdeomdömen, vilket inte förtal gör.⁷⁴ Rättsläget när det gäller förolämpning är osäkert, då det knappt finns någon praxis som behandlar ämnet.⁷⁵ Dock dömde underinstanserna i Hustler-målet till förolämpning⁷⁶, se NJA 1994 s 637 längre ner.

---

⁶⁵ NJA 1966 s 565, s 8.

⁶⁶ Strömberg och Axberger, s 78.

⁶⁷ Axberger, s 244.

⁶⁸ Olsson, s 158.

⁶⁹ Neuman, s 69.

⁷⁰ Strömberg och Axberger, s 79.

⁷¹ Axberger, s 225.

⁷² Neuman, s 70.

⁷³ Strömberg och Axberger, s 79.

⁷⁴ Axberger, s 226.

⁷⁵ Neuman, s 70.

⁷⁶ Nylander, s 46.

3.7 Kan en grupp av människor förtalas?

En person som är utgiven med namn kan alltid förtalas. Det blir svårare när det handlar om en enhet, till exempel ett företag, där ingen namnges. Så länge gruppen är allt för vagt angiven kan en person komma med nästan vilka påståenden som helst. Kränkningen blir inget lagbrott förrän antalet utpekade individer är tillräckligt få. Förarbeten och rättspraxis ger inga klara besked om hur liten denna grupp måste vara. Även den övre gränsen är svår att precisera.⁷⁷

---

⁷⁷ Olsson, s 154 f.

4 HUR STÅR SIG SATIR MOT FÖRTAL?

4.1 Generellt

Satir är ett skrivsätt där det påpekas brister hos till exempel en individ. Genom att förlöjliga en person med hjälp av att fritt använda ironi och humor vill skribenten provocera eller uppnå en förändring.⁷⁸ Satiren ska bland annat vara elak, träffande och rolig. Det är dock enklast att vara elak, vilket ofta blir den dominerande beståndsdel.⁷⁹

4.2 Vad säger lagen?

Begreppet satir finns inte rättsligt definierat, vilket gör att den inte kan komma under en specifik juridisk analys. Syftet med en framställning kommer däremot att påverka hur den bedöms rättsligt. Viktiga aspekter kan till exempel vara om en framställning gjorts i underhållande syfte eller om sammanhanget varit vetenskapligt.

För att ta reda på hur satiren tar sig uttryck ur ett rättsligt perspektiv måste samma bedömning göras som när det gäller förtal. Det ska vara ett lämnande av en uppgift om någon annan som är till för att utsätta denne för andras missaktning.⁸⁰ En sådan uppgift är när det gäller satir många gånger svår att peka på. Ofta är det utformningen och inte innehållet som är kränkande. Den hamnar då utanför lagens krav på att en uppgift faktiskt ska ha lämnats.⁸¹ Thorbjörn Fälldin-målet är ett bra exempel på detta. Aftonbladet publicerade den 29 januari 1978 en artikel där Thorbjörn Fälldin, som då var statsminister, framställdes som en person som vårdades på sinnessjukhus. Han stämde därmed tidningens ansvarige utgivare och yrkade på skadestånd för ideell skada. Fälldin menade att han genom artikeln blivit utpekad som klandervärd i sitt levnadssätt och utsatt för andras missaktning. Fälldin förlorade sedermera målet.⁸² Slutplädningen som försvarsadvokaten Hans Göran Frank framförde för Aftonbladets ansvarige utgivare Börjlinds räkning har haft stor betydelse inom den svenska tryckfriheten. Frank sade bland annat att ”en fällande dom skulle leda till en återhållsamhet och försiktighet som ingen vore betjänt av ... och skulle innebära att satirisk framställning kommer i farozonen. En satir bemöts bäst med samma vapen, inte med tryckfrihetsrättsliga

---

⁷⁸ <http://www.wikipedia.org>.

⁷⁹ Neuman, s 12.

⁸⁰ Neuman, s 66 f.

⁸¹ Neuman, s 75.

⁸² Cars och Danowsky, s 37 f.

sanktioner.”⁸³ Fälldin utsattes för andras missaktning, men någon uppgift hade aldrig lämnats.⁸⁴

4.2.1 NJA 1994 s 637

I tidskriften *Hustler* nr 1, 1992, publicerades ett reportage med rubriken ”En smygitt i kändisarnas hemliga fotoalbum!”.⁸⁵ Reportaget innehöll fotomontage med bland annat Ingvar Carlssons, Mona Sahlins, Carola Sögaards och Lill-Babs Svenssons huvuden som fogats samman med porrmodellers kroppar i olika sexuella situationer.⁸⁶ På varje sida i reportaget fanns det röda rutor med texten ”Obs, Bildmontage!” och ”Satir”.⁸⁷ Det antyddes dock att bilderna till viss del återgav verkligheten, då det var allmänt känt att ”kändisar ofta är ännu mer sexuellt lössläppta och perversa än vanligt folk”.⁸⁸ Sju av de avbildade svenskarna stämde i januari 1992 *Hustler*, ett mål som kom att gå till Högsta domstolen.⁸⁹ *Hustlers* ansvarig utgivare angav till sitt försvar att det uppenbart handlade om satir och att vem som helst kunde se att det var ett bildmontage.⁹⁰ Enligt Högsta domstolen kan det lätt konstateras att bilderna inte är autentiska. De kan dock med tanke på bildtexterna förmedla intrycket av att målsägande är sådana personer som enligt rubriken är sexuellt lössläppta och perversa.⁹¹ Högsta domstolen menar att själva framställningen utgör en sådan uppgift som är till för att utsätta målsägande för andras missaktning. Det var därmed inte försvarligt att lämna uppgifterna.⁹² Med tanke på brottets karaktär och de ekonomiska aspekter som förmodas ha legat bakom publiceringen fanns det anledning att bestämma skadeståndet så högt att det skulle kunna ha en preventiv verkan framdeles, så att inte samma typ av publicering skulle göras om.⁹³ Högsta domstolen ändrade därmed underinstansernas dom om grov förolämpning till förtal och grovt förtal. Målsägande fick 100 000 kronor vardera. Det är det högsta skadeståndet hittills i svensk domstol i den här typen av mål.⁹⁴

Att *Hustler* förlorade målet berodde troligen på att rätten inte ansåg det publicerade materialet vara satir. Det enda som reportaget egentligen visade var hur en känd person skulle ta sig

---

⁸³ Neuman, s 18 f.

⁸⁴ Nycander, s 26.

⁸⁵ NJA 1994 s 637, s 1.

⁸⁶ Nylander, s 46.

⁸⁷ NJA 1994 s 637, s 1.

⁸⁸ Strömberg och Axberger, s 78.

⁸⁹ Neuman, s 35.

⁹⁰ Nylander, s 46.

⁹¹ NJA 1994 s 637, s 6.

⁹² Nylander, s 46.

⁹³ NJA 1994 s 637, s 6.

⁹⁴ Nylander, s 46 f.

uttryck i en pornografisk situation. Rätten lade vikten vid att något så privat som en människas kropp och sexualitet måste skyddas extra mycket. Detta skulle kunna vara en möjlig gräns för hur långt den acceptabla satiren sträcker sig.⁹⁵

---

⁹⁵ Neuman, s 37 f.

5 ANALYS OCH DISKUSSION

5.1 Förtal

Huvudregeln när det gäller förtal är att ingen får publicera uppgifter om en person om denne därmed riskerar att utsättas för andras missaktning. Vad som kan utgöra förtal är vid första anblicken svårbedömt. Ord som hora eller bög är att hänföra till sakuppgifter och kan därmed utgöra förtal. Rena värdeomdömen som fitta eller kuk kan däremot inte utgöra förtal, då de inte säger någonting om en handling eller faktiska egenskaper. Det kan tyckas underligt, då sådana ord mycket väl skulle kunna vara till för att utsätta en person för andras missaktning. En person som känner sig kränkt kan då istället åberopa förolämpning. Om ett ord är till för att missakta någon får det ses ur den utpekades synvinkel, då de sakuppgifter som kan utgöra förtal skiljer sig för olika personer.

Utifrån materialet som använts i denna uppsats kan det konstateras att det är ett antal rekvisit som ska vara uppfyllda för att förtal ska anses föreligga. Det första är att det ska vara *ett lämnande av en uppgift*. Vad en uppgift är kan vara lite oklart. I Fälldin-målet ansågs inte framställningen av Fälldin som en person som vårdades på sinnessjukhus som ett uppgiftslämnande. Det om något borde ha varit att anse som ett uppgiftslämnande i en jämförelse med övriga rättsfall som ingått i studien. Det andra rekvisitet, att det måste vara en uppgift *om någon annan*, är knappt någonting som det kan tvistas om. Det tredje rekvisitet, att uppgiften ska vara till för att *utsätta någon för andras missaktning*, är den del som tycks vara mest svårbedömd, då en individuell bedömning måste göras utifrån den utpekades synvinkel. Människor är olika känsliga och tar åt sig för olika saker. Vad som utgör förtal kan därför skilja sig från en person till en annan. Det är fördelaktigt att det räcker att den utpekade skulle ha kunnat utsättas för andras missaktning för att förtal ska anses föreligga, då det är svårt att veta hur omgivningen uppfattar ett visst uttalande. Även detta är naturligtvis någonting som är väldigt individuellt.

Rekvisiten för ansvarsfrihetsgrunder är uppställda på ett tydligt och systematiskt sätt. *Förtal är enligt det första rekvisitetet straffritt om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken*. Vilka omständigheter som kan medföra ansvarsfrihetsgrunder är svårt att ge ett allmänt svar på, det måste ses från fall till fall. Bedömningen måste alltid börja i punkt ett och anses ett uppgiftslämnande inte vara försvarligt stannar bedömningen där. Skulle uppgiftslämnandet däremot anses vara försvarligt

säger punkt två att *uppgiften ska vara sann, eller att det ska ha funnits skäligen grund till att tro att den var sann*. De flesta rättsfall som behandlar förtal tycks stanna vid punkt ett. Det ska mycket till för att det ska anses vara försvarligt att lämna en kränkande uppgift om någon annan.

Olsson tar upp exempel på omständigheter som kan göra ett kränkande uppgiftslämnande försvarligt. Det avgörande tycks vara att ett allmänintresse föreligger. Olsson säger vidare att det inte handlar om skvaller, utan det ska finnas ett samhällsligt behov. Vad som menas med ett allmänt intresse är svårt att ge ett generellt svar på. En uppgift kanske är av intresse i en stad, men inte i en annan. Är det då en rikstäckande tidning, kan det vara svårt att veta om det allmänna intresset är uppfyllt. I NJA 1987 s 285 diskuterades allmänintresset, men det ansågs inte föreligga. Intresset av att skydda enskilda individerna gick där före intresset av att utsätta dessa för kränkande uttalanden. Personerna i rättsfallet var "vanliga människor" vilket säkerligen spelade in vid rättens bedömning. Utgången av fallet hade antagligen blivit en annan om det hade handlat om offentliga personer. En offentlig person får generellt sett tåla mer. Har en person valt att exponera sig i rampljuset får det nästan ses som ett visst samtycke till medial granskning. Frågan blir snarare hur långt detta samtycke sträcker sig. Ett visst samband ska finnas mellan en persons framträdande i det offentliga och uttalandena. Att en politiker får sina åsikter värderade i en tidning får han finna sig i, det är trots allt någonting som rör hans arbete. Även sådan information som skulle kunna inverka på en politikers åtaganden, till exempel överdriven alkoholkonsumtion, får ventileras i tidningar. Men även en politiker går hem från arbetet och vill kunna ha ett privatliv, utan att behöva läsa om det i media. Då en tidning till exempel skriver om vad stadsministern gjorde förra helgen är det inte längre av ett samhällsligt intresse, utan endast för att stilla människors nyfikenhet. Det kan dock tyckas vara sorgligt att sådan information intresserar folk.

Ett rättsfall som återkommit i ett flertal av böckerna i vår studie och som därmed tycks vara av stor betydelse när det gäller förtal av avliden, är Dag Hammarskjöld fallet. Hammarskjöld pekades efter sin död ut som brottsling i tidningen Sydsvenska Dagbladet Snällposten. Det var uppenbart att uppgifterna inte var sanna, utan syftet med artikeln var att återge en intervju om Hammarskjöld som tryckts i den tyska tidskriften *der Spiegel*. Varje nytt upprepande av en uppgift som innebär förtal är att anse som ett nytt brott. Hade det inte varit så, hade det varit lätt att undgå ansvar, då det inte hade varit några större problem att skylla ifrån sig. Att förtala människor hade därmed varit mycket enklare. Tidningens avsikt var aldrig att utsätta

Hammar skjöld för andras missaktning, men det är ingen omständighet som fritar från ansvar. Rätten kom sedermera fram till att artikeln innebar förtal av avliden. Bestämmelserna om förtal av avliden infördes i svensk rätt då BrB kom till. Innan dess fanns inga sådana bestämmelser. I propositionen till BrB sägs det att bestraffning av förtal mot avliden ska vara ett uttryck för respekten för människovärdet. Samma bedömning görs som när det gäller en levande person. Bestämmelsen tycks mest vara till för de efterlevande, eftersom det av förklarliga skäl är de som blir lidande. I Dag Hammar skjöld fallet var det brodern som tog illa upp och stämde tidningens ansvarige utgivare. Bestämmelsen verkar dock inte vara vidare välanvänd, då det var svårt att hitta rättsfall som behandlade området. Hur viktigt införandet av bestämmelsen har varit är därför svårt att säga.

5.2 Satir

Satirikerns främsta syfte är att hos en individ påpeka brister som ska vara elaka, träffande och roliga. Genom detta vill skribenten provocera eller uppnå en förändring. Satir har dock tyvärr ofta en tendens att vara mer elak än rolig. För att satiren ska fylla sin funktion, underlättar det om omgivningen vet vem personen i satiren är. Detta leder till att det allt som oftast handlar om offentliga personer och som vi skrivit tidigare får dessa tåla mer än "vanliga personer".

Någon rättslig definition när det gäller satir finns inte, att göra en specifik juridisk analys går därför inte. Framställningens syfte kommer att påverka hur den bedöms rättsligt. Att satir inte finns intagen i lagen kan tyckas vara en brist, men det är svårt att ge förslag på hur en sådan paragraf skulle utformas. Antagligen skulle liknande rekvisit som vid förtal behöva ställas upp, men då förtalsrekvisiten även gäller för satir idag, kanske det blir överflödigt. Samtidigt är satir idag vanligt förekommande och det har blivit mer accepterat i samhället, vilket skulle kunna göra en satirbestämmelse motiverad. I TF likställs bild med text. Om framställning lades till som ett tillägg i det första rekvisitet i BrB när det gäller om förtal föreligger, skulle satir täckas in mycket bättre. Den dubbla kriminaliseringen skulle därmed också uppfyllas. Det skulle i alla händelser underlätta om satir fanns definierad i lagen, då det är svårt att veta att det just är i förtalsparagrafen som satir ska läsas in. När det gäller satir är det dessutom oftast utformningen och inte innehållet som är kränkande. Ett uppgiftslämnande, som det vid en förtalsbedömning måste vara, är ofta svår att peka på. Satiren hamnar då utanför lagens krav. Som lagen nu är utformad verkar det vara relativt enkelt att komma undan med satiriska framställningar, så länge skribenten ser till att ingen uppgift lämnas. Detta om något kan ses som en brist. Några ansvarsfrihetsgrunder, liknande de som gäller vid förtal, skulle bli svåra

att formulera. Det är svårt att se att satir till exempel skulle kunna ha ett sådant allmänt intresse att en ansvarsfrihetsgrund är motiverad. Då finns det andra sätt att göra framställningen på.

Ett rättsfall som i stort sett återkommit i all litteratur som vi använt i studien är Hustler-fallet. Det handlar om ett reportage med rubriken ”En smygtitt i kändisarnas hemliga fotoalbum!” innehållande ett fotomontage med bland annat Ingvar Carlssons, Mona Sahlins, Carola Sögaards och Lill-Babs Svenssons huvuden som fogats samman med porrmodellers kroppar i olika sexuella situationer. Rutor med texten ”Obs, Bildmontage!” och ”Satir” fanns på varje sida i reportaget. En viss antydning till att bildernas innehåll överensstämde med verkligheten fanns dock. Sju av de avbildade svenskarna stämde i januari 1992 Hustler, ett mål som kom att gå ända till Högsta domstolen. Där ansågs själva framställningen utgöra en sådan uppgift som är till för att utsätta målsägande för andras missaktning. Kärandes talan bifölls därför och målsägande fick 100 000 kronor vardera, vilket är det högsta skadeståndet som hittills utdömts i den här typen av mål. En anledning till att skadeståndet sattes så högt var att det skulle ha preventiv verkan på framtiden. Rätten förmodade att det låg ekonomiska aspekter bakom publicerandet. Skulle skadeståndet sättas för lågt, skulle tidningen antagligen ändå ha tjänat på uttalandena. En tidning ska inte tjäna på att ”smutskasta” andra även om den skulle åka dit för det. Ett skadestånd som inte känns är inte mycket till skadestånd.

Rätten ansåg inte det publicerade materialet vara satir och det var antagligen därför som Hustler förlorade målet. Rätten lade stor vikt vid att något så privat som en människas kropp och sexualitet måste skyddas extra noga och detta skulle kunna vara en möjlig gräns för var satiren går. Kanske var det därför Hustler fälldes, men inte Aftonbladet, när det gällde artikeln om Fälldin då han trots allt var påklädd. I övrigt skiljer sig inte uppgiftslämnandet nämnvärt.

Trots att satir är till för att provocera känns det som att den många gånger går för långt. Vill medborgarna verkligen se de som styr Sverige i sexuella situationer även om det är uppenbart att det är ett montage? Är det verkligen roligt, eller bara förnedrande? Vi tror att merparten av befolkningen nog skulle komma fram till det sistnämnda och då är det tveksamt om satiren fyllt sitt syfte.

6 AVSLUTANDE KOMMENTARER

Att skriva denna uppsats har varit intressant och givande. Frågorna vi ställt oss har känts aktuella, då ämnet ofta tas upp i media. Det som gjorde att vi valde förtal som ämne var med tanke på de löpsedlar som varje vecka kommer med nya ”snaskigheter” om framförallt kändisar. Detta startade en tanke om det verkligen är riktigt att media kan skriva om vad som helst, utan några konsekvenser. Vi har genom vår uppsats försökt att finna svar på detta.

Vår studie visar att det är ett antal rekvisit som ska vara uppfyllda för att förtal ska anses föreligga. Då vi studerat ämnet närmare är det förvånande att inte fler fall om förtal uppkommer, då rekvisiten inte är särskilt svåra att uppfylla. De som förtalas i media är oftast offentliga personer och en tanke vi har är att de kanske helt enkelt inte orkar bry sig, eller att det skulle göra mer skada än nytta. Att starta en process skapar ofta ännu mer publicitet, vilket offentliga personer ofta vill undvika.

De rekvisit som måste vara uppfyllda för att en ansvarsfrihetsgrund ska anses föreligga är svårare att uppfylla. Det ska mycket till för att det ska betraktas som försvarligt att lämna en uppgift om någon annan. Det är inte ofta en kränkande uppgift om en person har ett sådant samhällseligt intresse att den är befogad att lämnas ut. Även detta talar för att betydligt fler fall om förtal skulle kunna uppkomma, då en person som blir utsatt för ett kränkande uttalande har oddsen på sin sida.

När det gäller satir kan vi tycka att det är bristfälligt att det inte finns någon paragraf som reglerar det. Idag får en bedömning om satir göras genom de rekvisit som gäller för förtal, men det uppgiftslämnande som då krävs är vid satir svårt att peka på. Detta gör att det idag är lätt att komma undan med kränkande satiriska framställningar, så länge skribenten ser till att ingen uppgift lämnas. Detta är en brist, då en bild ofta säger mycket mer än ord. Om framställning lades till som ett tillägg i det första rekvisitet när det gäller om förtal föreligger, skulle satir täckas in mycket bättre. I övrigt tycker vi att bestämmelserna på området är fullt tillräckliga.

7 KÄLLFÖRTECKNING

- **Lagrum:**
  - Brottsbalken (1962:700) 5 kap 1-5 §§
  - Regeringsformen (1974:152) 1 kap 2 § p 1
  - Tryckfrihetsförordningen (1949:105) 1 kap 1-3, 5-7 §§, 7 kap 4 § p 14-15
  - Yttrandefrihetsgrundlagen (1991:1469) 1 kap 1,3 §§
- **Offentligt Tryck:**
  - Proposition 1962:10 Förslag till brottsbalk.
- **Rättsfall:**
  - NJA 1966 s 565
  - NJA 1987 s 285
  - NJA 1994 s 637
- **Doktrin:**
  - Axberger, Hans-Gunnar, *Tryckfrihetens gränser*, Liber Förlag, Stockholm, 1984
  - Cars, Thorsten, Danowsky, Peter, *Pressen inför rätta*, Norstedts Tryckeri, Stockholm, 1982
  - Neuman, Ricki, *Finns det inga gränser – Om satir, massmedier och tryckfrihet*, Edita Norstedts Tryckeri, Stockholm, 2004
  - Nycander, Svante, *Yttrandefrihet*, Dagens Nyheter Förlaget, Borås, 1995
  - Nylander, Christina, *Medierätt 1 – Yttrandefrihet och tryckfrihet i tryck, radio och tv, 3:e uppl*, Studentlitteratur, Lund, 2004
  - Olsson, Anders R, *Yttrandefrihet & tryckfrihet*, Studentlitteratur, Lund, 2006
  - Petrén, Gustaf, *Tryckfrihetslagstiftningen*, Mauritzons Boktryckeri AB, Stockholm, 1970
  - Strömberg, Håkan, *Översikt över tryckfrihetsrätten*, Studentlitteratur, Lund, 1978
  - Strömberg, Håkan, Axberger, Hans-Gunnar, *Yttrandefrihetsrätt*, Studentlitteratur, Lund, 2004
- **Internetkällor:**
  - Den fria encyklopedin (2006-12-07)
  - <http://www.wikipedia.org>